

ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΑΠΑΞ ΤΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ ΜΕΤ' ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ· ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

καθηγητοῦ τῆς Γεωλογίας

ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ Πολυτεχνείῳ

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ·

ΝΙΚ. Κ. ΓΕΡΜΑΝΟΥ Δρ. Φ. Ε.

ΑΛΕΞΑΝ. Δ. ΒΑΛΒΗ Δρ. Φ. Ε.

ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ

Ἐν Ἀθήναις ἑτησίᾳ Δρ. 7.—

Ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις ἑτ. » 7.50

Ἐξάμηνος » 4.—

Ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ Φρ. χρ. 8.—

ΓΡΑΦΕΙΟΝ «ΠΡΟΜΗΘΕΩΣ»

Ὅδος Φειδίου ἀριθ. 13

κατωτέρω τοῦ Ἐλεγκτικῆς Συνεδρίου.

ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΦΥΛΑΔΥ

15 — ΛΕΠΤΑ — 15

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ. Σταματίου Δ. Βάλβη, Ὑφηγητοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, Ἀπάντησις εἰς τὴν Ἐπιφυλλίδα τῶν Καίρων. — Ἐγκεντρισμὸς τῶν ἀπέλων ὑπὸ Σπυρίδωνος Χασιώτου. — Τὸ νέον ὄπλον τῶν ἡμετέρων ἐπικριτῶν.

Ἐνεκὰ τοῦ πλήθους τῆς κατεπειγουσῆς ὕλης ἀνεβλήθη ἡ δημοσίευσίς τῆς συνεχείας τῶν Μαθημάτων τοῦ Haeckel εἰς τὸ μεθεπόμενον φύλλον, ἧτοι εἰς τὸ πρῶτον τοῦ προερχοῦς Ἰανουαρίου.

ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ Δ. ΒΑΛΒΗ,

Ὑφηγητοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ,

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Εἰς τὴν ΕΠΙΦΥΛΛΙΔΑ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ

Ἐν τῇ ἐπιφυλλίδι τῶν Καίρων τῆς 12. καὶ 13. Δεκεμβρίου κατεχωρήσθη ἀνώνυμος διατριβὴ ἐπιγεγραμμένη Ἱστορικαὶ δοξασαί καὶ ἀναφερομένη εἰς τὰ καθ' ἡμετέραν μετάφρασιν δημοσιευθέντα καὶ δημοσιευόμενα ἐν τῷ ΠΡΟΜΗΘΕΙ σοφὰ καὶ περιώνυμα μαθήματα τοῦ Haeckel. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διατριβὴ αὕτη ὀνομαστικῶς ποιεῖται λόγον περὶ ἡμῶν, ἀναγκαῖον ἐκρίναμεν νὰ παρασχῶμεν προσοχὴν τινα εἰς τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα, καίτοι δι' ἄλλους λόγους οὐκ ὀλίγους οὐδὲ μικροὺς δυσχερῶς, δυσχερότερα ἡμεῖς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ πράξωμεν τοῦτο.

Ἀναγνόντες μετ' ἐπιστάσιος τινὸς τὴν εἰρημένην διατριβὴν, παρετηρήσαμεν εὐχερῶς ὅτι τριουπόστατος εἶνε, ἐκ τριῶν ἀποτελουμένη με-

ρῶν, ἕξ ἱστορικῶν, ἕξ ἐλεγκτικῶν καὶ ἕξ διδακτικῶν μέρους. Διπλαδὴ πρῶτον μὲν ἐκτίθησι τὰ κατὰ τὸ ζήτημα, οὗ ἐπιλαμβάνεται καὶ αὕτη, ἔπειτα δ' ἐλέγχει τοὺς κατ' αὐτὸ ἀδικον ἔχοντας, ὡς αὐτὴ κρίνει, καὶ τρίτον καταδείκνυσσι τὸ ἀγνωστον φῶς καὶ τὴν κεκρυμμένην ἀλήθειαν, ἣν αὕτη ἐξεῦρεν, ἧτοι τὸ ἐπιστημονικῶς ἀβάσιμον τῶν Μαθημάτων τοῦ Haeckel καὶ τὸ μάταιον αὐτῶν πρὸς διάσεισιν τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ἃς τοῦναντίον τὰ ἀνυπόστατα ἐκεῖνα διδάγματα ὑποστηρίζουσι καὶ κρατύνουσι. Κατὰ τὴν τριχῆ ταύτην διαίρεσιν ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος διατριβὴν s'ne ira et studio, ὡς ἐμπρέπει εἰς πᾶσαν μὲν μεταξὺ εὐήγμένων συζητήσεων, μάλιστα δὲ εἰς συζητήσεων ἐπιστημονικῶν.

Α'. Ἐξέτασις τοῦ ἱστορικῶν μέρους.

Ἡ ἄλλειψις ἰδίως πάσης irae καὶ παντὸς studii ἀπρητεῖτο, νομίζομεν, παρὰ τῆς Ἐπιφυλλίδος ἐν τῇ συντάξει τοῦ μέρους αὐτῆς τοῦ ἱστορικῶν. Ὡς γνωστόν, ὁ ἀξίος τοῦ ὀνόματος ἱστορικός δύο τινὰ ἔχει νὰ πράξῃ, πρῶτον μὲν νὰ ἐξακριβώσῃ ἕξ ἀντικειμένου τὴν ἕλπην τὴν ἱστορικῶν, ἔπειτα δὲ νὰ ὑποβάλῃ αὐτὴν εἰς εὐστοχον ἕξ ὑποκειμένου ἀντίληψιν (intelligence). Τοιαύτης τοῦλάχιστον εἶνε γνώμης ὁ Thiers, τοιαύτης δὲ καὶ ὁ Θουκυδίδης, οὗς ἴσως δύσκολον ἢ Ἐπιφυλλίς ν' ἀναίρεσθ. Ἄλλ' ὅμως, ἐκτιμῶντες κατὰ τὰ ἀξιώματα ταῦτα τὸ ἱστορικὸν τῆς Ἐπιφυλλίδος μέρος, παρατηροῦμεν μετ' ἐκπλήξεως ἱκανῶς ὅτι οὐδ' ἴχνος δυστυχῶς οὐδὲ σκιά τῶν ἀρετῶν τούτων ὑποφαίνεται ἐν αὐτῷ. Καὶ τὴν μὲν εὐστοχον ἕξ ὑποκειμένου ἱστορικῶν ἀντίληψιν παρ' ὀλίγων προσεδοκῶμεν ἢ καὶ οὐδέποτε ἡμεῖς ἐν τῷ προκειμένῳ ζήτηματι, διότι ὀλίγοι, ὡς γνωστόν, οἱ δυνάμενοι ν' ἀναγινώσκω-

σι μεταξὺ τῶν γραμμῶν, ὀλίγοι οἱ δυνάμενοι νὰ διαγνῶσι διατὶ ἐγραφεὶν ὁ κ. Ἰ. Σκαλτσούνης καὶ διατὶ ἐγραφεὶν ὡς ἐγραφε. Μεταξὺ δὲ τῶν ὀλίγων τούτων δὲν φαίνεται δυνάμενη νὰ καταλεχθῆ ἢ Ἐπιφυλλίς. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀντίληψις ἔχει τὴν φύσιν *εἰκαστικὴν*, καὶ διὰ τοῦτο, μὴ παρέχουσα *βεβαιότητα*, δύναται μῆτε νὰ γίνηται μῆτε νὰ προσδοκᾶται. Ἀλλά, τοῦτο εἰλικρινῶς ὁμολογοῦντες, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἀπορῆσωμεν σφόδρα ἐπὶ τῇ τελείᾳ ἐλλείψει ἐξακριβώσεως τῆς ἀντικειμενικῆς τοῦ ζητήματος ὕλης τῇ ὑπαρχούσῃ ἐν τῇ ἐπιφυλλίδι τῶν *Καιρῶν*. Ἀπορούμεν δὲ μεγάλως, διότι παραδεχόμεθα ὅτι εἰλικρινῶς ἢ Ἐπιφυλλίς παρέστῃσεν *ὅ,τι καὶ ὅπως* παρέστῃσε. *Quis que praesumitur aequus et bonus*. Ἀλλ' ὅμως ἢ ἀνακρίβεια εἶνε τοσαύτη, ὥστε ἄλλος τις ἢ πᾶς τις ἄλλος ἠδύνατο νὰ παρεξηγησῆται τὴν αἰτίαν αὐτῆς καὶ νὰ καταγγείλῃ τὴν ἀνακρίβειαν εἰς τὸ δικαστήριον τοῦ κοινού. «Ὁ κ. Σ. Δ. Βάλβης, λέγει, ἐπιχειρήσας (sic) νὰ δημοσιεύσῃ ἐν τῷ περιοδικῷ «*Προμηθεὺς*» μετάφρασιν μαθημάτων τινῶν τοῦ Χέκελ περὶ ἐξελιζέσων τῶν ἐνοργάνων ὄντων *ἐπέκρινε τοὺς δεχομένους δημιουργικὴν αἰτίαν ἐκτὸς τῆς ὕλης*.» Παρακαλεῖται θερμῶς ἢ Ἐπιφυλλίς νὰ ἐπιδείξῃ ἡμῖν καὶ τῇ κοινῶν τὸ φυλλάδιον τοῦ ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ καὶ τὴν σελίδα, ἐν ᾧ καὶ ἐν ἧ ἡμεῖς *ἐπεκρίναμεν τοὺς δεχομένους δημιουργικὴν αἰτίαν ἐκτὸς τῆς ὕλης*. Δὲν πρόκειται περὶ *πεποιθήσεων* ἀλλὰ περὶ *ιστορικῶν γεγονότων*. Οὐδαμῶς οὐδέποτε ἐγράψαμεν τοιοῦτό τι, λυπηρὸν δὲ ὅτι ἢ Ἐπιφυλλίς ἄρχεται τῆς ἐπικρίσεως ἀπὸ τοιαύτης καταφώρως ἀνυποστάτου ἀφειτηρίας, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς κατασκευάζει ὀλοκλήρους περὶ ἡμῶν παραγράφους σπληριζόμενας εἰς τὸ κενόν. Ἀληθῶς ἢ δημιουργία αὐτῆ εἶνε πλάσις ἐκ τοῦ μηδενός, ἢν καὶ αὐτὴ ἢ Ἐπιφυλλίς κατωτέρω ἀποκρούει, φρονοῦσα μάλιστα ὅτι οὐδὲ ἢ Γραφὴ παραδέχεται αὐτὴν (βλ. *Καιρὸς* τῆς 13. Δεκεμβρίου ἐν τῇ γ' τῆς ἐπιφυλλίδος στήλῃ).

Ἀλλά τὸ καταδειχθὲν *πατελέε ἀνυπόστατον* τῆς ἐξ ἀντικειμένου ἱστορικῆς ὕλης ἐλαττοῦται μέχρι τῶν ὁρίων τῆς *ἀνακριβείας* ἐν τῇ ἀμέσως ἐπομένη πληροφορίᾳ, τῇ ἐξῆς: «Ὁ κ. Ἰ. Σκαλτσούνης δι' ἐπιστολῆς τοῦ δημοσιευθείσης ἐν τῇ Ἀναπλάσει *ἐπέκρινε τὴν σύνταξιν τοῦ ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ* διὰ τὰ δημοσιεύματα ταῦτα.» Ἀλλ', ὅστις ἀναγνῶσθ τὴν *ἐπίκρισιν* τοῦ κ. Ἰ. Σκαλτσούνῃ, θὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἢ ἱστορικὴ πληροφορία τῆς Ἐπιφυλλίδος εἶνε *ἐπιεικιστάτη*,—ἄγνωστος δὲ ἡμῖν ὁ λόγος τῆς ἐπιεικειᾶς ταύτης, διότι ὑποτίθεται ὅτι δὲν εἶνε *ἐδερρηγικὸς*. Ὁ κ. Ἰ. Σκαλτσούνης παρέστῃσεν ἐν τῇ Ἀναπλάσει ὅτι «ἀπὸ τοῦ πρώτου τεύχους» τοῦ ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ διδάσκεται ὁ ὕλισμός, μεταχειριζόμενος, ὡς καὶ ἢ Ἐπιφυλλίς, τὴν λέξιν ἀνεἰλικρινέστατα (βλ. ΠΡΟΜΗΘΕΑ σελ. 366—367), ὅτι ὁ «*κύριος σκοπὸς τῆς οὐστάσεως* τοῦ περιοδικοῦ—ὑπῆρξεν ἢ διάδοσις τῶν ἀρχῶν τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τῆς αὐτομάτου τῆς ζωῆς γενέσεως», ὅτι εὐστόχως» πρὸς τοῦτο ἐξελέχθη «ἢ κατάλληλος ὄρα», «ἠθικῶς παραλελυμένης καὶ κατα-

πεπτωκίας» ἤδη τέλεον τῆς πολιτείας καὶ κοινωνίας «ἐν τῷ *καλονόμενῳ* Βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος», ὅτι αὐτὸς «*τοιαύτην* μορφώσεως *πεποιθήσιν* περὶ τῶν δημοσιεύσεων τοῦ περιοδικοῦ ἔκρινεν ἑαυτοῦ *καθῆκον*» νὰ ἐκδηλώσῃ ταύτην *δημοσίαν*, διότι «*δηλητηριάζεται* ἢ καρδία τῆς ἐλληνικῆς *ρεσπότητος*», «ν' ἀντεπεξέληθ' δὲ κατ' αὐτῶν μετ' ἐπιστάσις—ἐξελέγχων τὸ *ψεῦδος* καὶ τὴν *σοφιστείαν*» τῶν «θεωρημάτων» τοῦ ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ—καὶ ὅτι τὸ «τελευταῖον καθῆκον θὰ ἐκπληρώσῃ δι' ἰδιαιτέρου *ἐπιστημονικοῦ* ἔργου!» Νομίζομεν ὅτι πάντα ταῦτα δὲν εἶνε τοσοῦτον ἐπικριτικὰ μόνον ἰδεῶν, δὲν εἶνε τοσοῦτον *εὐπαράδεκτα* καὶ *ἀθῶν*, ὅσον παρέστῃσεν ἢ Ἐπιφυλλίς. Ἐν ἄλλοις λόγοις ὁ κ. Ἰ. Σκαλτσούνης μετὰ *δυσεξηγήτου* προσωπικῆς *δυσομενείας* ἠθέλησε ν' ἀναγνώσῃ *μεταξὺ τῶν γραμμῶν* τοῦ ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ, ἐπιλαθόμενος τὸ ἀνωτέρω ὑποδειχθὲν ἀκροσφαλῆς τοῦ ἐγχειρήματος, καὶ ὀλιγορήσας πρὸς τοῦτοις καὶ αὐτοῦ τοῦ *τύπου τῆς πιθανότητος*. Διότι ἀπιθανώτατον βεβαίως ἢ μάλλον ἀδύνατον εἶνε ὅτι καθηγῆται τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἐπιστήμονες διαπρεπεῖς καὶ καθεστῶσης ἡλικίας, μορφώσαντες μέχρι τοῦδε λεγεῶνας ἐπιστημόνων, συνώμωσαν ἤδη μετ' ἀριτευσάντων διδασκόντων τοῦ αὐτοῦ Πανεπιστημίου, διδασκόντων ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Βιομηχανῶν Τεχνῶν, *ὅς μὲν ἢ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζειν, ἕτερα δὲ καιρὰ δαιμόνια εἰσφέρει καὶ τοὺς νέους διασθίρειν*. Λυπηρὸν ὁμολογοῦμένους ὅτι ὁ κ. Ἰ. Σκαλτσούνης, διανοηθεὶς νὰ ἐπαναλάβῃ σήμερον τὴν κατὰ τοῦ Σωκράτους κατηγορίαν, δὲν ἀπετράπη τοῦ διανοήματος τοῦλάχιστον ἐκ τῆς ἱστορικῆς *ἀδοξίας* αὐτῆς.

Ἀλλ' ἐξετάσωμεν ἤδη καὶ τὴν τρίτην τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Ἐπιφυλλίδος μέρος πληροφορίαν. «Συνεπεία δὲ τούτου—ἐπιφέρει κατὰ σειράν ἢ Ἐπιφυλλίς—ἢ σύνταξις τοῦ Προμηθεὺς ἀντεπεξέρχεται *δριμυιότητι* κατὰ τοῦ κ. Ἰω. Σκαλτσούνῃ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 46 τῆς 18 Νοβρίου ἐ. ἔ. φύλλῳ *ὕβριζουσα* αὐτόν, διότι *τολμᾷ νὰ ἀντιμετωπώσῃ* τὸν πολὺν καθηγῆτην τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἰέννης.» Καταφανῆς ὑπάρχει τῷ ἀναγνώστῃ ἢ ἀντίθεσις τῶν παραστάσεων τῆς Ἐπιφυλλίδος, καθ' ἧς ὁ μὲν κ. Ἰ. Σκαλτσούνης *ἐπέκρινε* μόνον τοῦ ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ τὴν σύνταξιν, ἢ δὲ σύνταξις ἀντεπεξῆλθε *δριμυιότητι* καὶ *ὕβριστικῇ* κατὰ τοῦ *ἀπλῶς* ἐπικριναντος τὰς ἰδέας! Ἐν ταῖς παραστάσεσι ταύταις ἢ Ἐπιφυλλίς φαίνεται λαμβάνουσα τὴν πλάστιγγα τῆς θέμιδος, καὶ, κριτικῆς ἱστορικῶς καθισταμένη τῆς ἠθικῆς τῶν διαμαχομένων, καταδικάζει τοῦ ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ τὴν σύνταξιν διὰ τὸ προσωπικῶς δριμύτατον καὶ ὕβριστικόν τοῦ ὕφους καὶ τοῦ ἠθους αὐτῆς (*le style, c'est l'homme*), οὐδὲν δὲ λέγει περὶ τοῦ κ. Ἰ. Σκαλτσούνῃ, τὰ πάντα παρ' αὐτῷ ἐγκρίνουσα καὶ ἀσπαζομένη, τὰ πάντα παρ' αὐτῷ ἀπροσωπόληπτα καὶ μόνον πνευματικῆ θεωροῦσα, κατωτέρω δὲ μάλιστα καὶ θαυμάζουσα καὶ ἐκθειάζουσα ἐντέχνως τὸν κατ' αὐτὴν *ἐπικριτὴν*. Τί ἐξεστόμισεν ὁ κ. Ἰ. Σκαλτσούνης περὶ τῶν ἐκδοτῶν τοῦ ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ εἶδομεν ἀνωτέρω καὶ

ὅμως οἱ οὕτω *δεινῶς ἀδικηθέντες* ἐκδίδται (περὶ τούτου δὲν πιστεύομεν ν' ἀμφιβάλλῃ ἢ Ἐπιφυλλίς, — δηλαδὴ ὅτι *δεινῶς ἠδικήθησαν*) οὐδὲ λέξιν κατεδέχθησαν περὶ τοῦ *δεινῶς ἀδικήματος* ἐν τῇ Ἀπαντήσει νὰ εἰπωσιν, οὐδὲ *προσωπικῆν τινα* προσβολὴν ν' ἀνταποδώσιν! Τὸ Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν πιστεύομεν νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις αὐτῶν. Ἐμερίμνησαν μόνον—περὶ τίνας; *Περὶ τῆς προσβολῆς καὶ τοῦ προπηλακισμοῦ τῆς Ἐπιστήμης!* Διότι ὁ κ. Ἰ. Σκαλτσούνης τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἄδικα καὶ ἄτοπα καὶ παντελῶς ἀπροσδόκητα ἐξέφρασε περὶ τοῦ Haeckel καὶ τῶν μεγίστων τῆς ἐπιστήμης ἱεροφαντῶν, καταχρώμενος τῆς αὐθεντίας αὐτοῦ, ὥστε προῦκάλεσε φυσικῶ, φυσικωτάτῳ τῷ λόγῳ τῶν ἀνδρῶν τῆς Ἐπιστήμης τὴν ἐπιτίμησιν. «Ὅ,τι θέλεις, τῷ εἶπον, λέγε περὶ ἡμῶν. Εἰς τοὺς λόγους σου τούτους δὲν ἀπαντῶμεν, ἐν τῷ παρόντι τοῦλάχιστον. Ἀλλὰ σεβάσθητι τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου καὶ τῆς συνειδήσεως, σεβάσθητι τὴν ἱερότητα τῆς Ἐπιστήμης. Ἐν αὐτῇ ἡμεῖς ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. Μὴ πρόσβαλλε ὅτι τιμωτάτον ἔχομεν, ὅ,τι τιμαλφέστατον ἔχει ὁ κόσμος, κτῆμα ἀγῶνων καὶ θυσιῶν, γέρας ἰδρωτῶν καὶ μόχθων! Τοὺς ἀγῶνας τούτους καὶ τὰς θυσίας, τοὺς μόχθους τούτους καὶ τοὺς ἰδρωτάς πρὸς στιγμὴν λησιμονῶν, λακπατῶν σὺ πρὸς στιγμὴν, παρίστασαι εἰς ἡμᾶς, πρὸ τῶν ἐκθάμβων ἡμῶν ὀφθαλμῶν, οὐδὲν ἄλλο ἢ *τίφανος* καθαρὰ καὶ *ἱερὸσουλός* καθαρώτερον! Ἐν τοῖς μαθήμασι ἐκείνοις τοῦ Haeckel, καθ' ὧν σὺ τοσοῦτο *δυναστικῶς* καταφέρεσαι, ἐνυπάρχουσιν αἵματα μαρτύρων, ῥυτιδώσεις μετώπων, ἀμαυρώσεις ὀφθαλμῶν, καταναλώσεις βίων, περιουσιῶν, παντὸς ἐν γένει ἀγαθοῦ ἀνθρωπίνου! Δεῖξον ἡμῖν ἀνώτερον τῶν μαθημάτων τούτων, δηλαδὴ ἀληθέστερον, καὶ ἡμεῖς προθύμως εἰς σὲ ὑποκύπομεν, διότι *ὀρελλομεν* τότε νὰ ὑποκύψωμεν. Τοῦτο καὶ αὐτὰ τοῦ Haeckel τὰ Μαθήματα διδάσκουσιν ἡμᾶς. Ἀλλὰ μὴ ἀνευ ἀνταλλάγματος τοιούτου, μὴ πρόσβαλλε τὸ ἕπατον, τὸ μόνον ἡμῶν ἀγαθόν, τὴν παρθένον Ἐπιστήμην, — τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον! Τοῦτο δὲν σοὶ τὸ ἐπιτρέπομεν, τοῦτο εἰς οὐδένα θὰ ἐπιτρέψωμεν. Ἐχομεν, βλέπεις, καὶ ἡμεῖς τὸν φανατισμὸν ἡμῶν! Ἄν ὁ φανατισμὸς οὗτος εἶνε κακός, ἄς τὸν καταδικάσῃ ἢ κοινωνία! Ἐκτὸς δὲ τούτου παρὰ τῷ Haeckel ὑπάρχει καρδίας εὐγένεια, κρίσις φαινή, λόγου χάρις, ἕφος λαμπρόν, δύναμις παρατηρητικῆ, δύναμις ἀνακαλυπτικῆ, πολυμάθεια, βαθύνοια, — προσόντα νοῦ καὶ καρδίας τιμωτάτα καὶ *σπαιριώτατα* καὶ μάλιστα ἐν προσώπῳ ἐνὶ, καὶ μάλιστα—παρ' ἡμῖν! Ταῦτα πάντα, κύριε Ἰ. Σκαλτσούνη, δὲν εἶνε τοῦλάχιστον τῶν μεσαιωνικῶν κεραυνῶν σου ἀνώτερα; — Ἡ ἀπάντησις λοιπὸν τοῦ ΠΡΟΜΗΘΕΩΣ ἢ δορυμνάτη καὶ ὑβριστικὴ κατὰ τὴν Ἐπιφυλλίδα εἶνε ὅ,τι πράγματι εὐγενές, ὅ,τι κατ' οὐσίαν ὑψηλόν, ὅ,τι ἀληθῶς ἀξιογάληθον καὶ φρόνημα ἐχόντων ἐπιστημόνων! Ὑπερεμάχησαν καὶ προεκινδύνευσαν οὐχὶ ἑαυτῶν ἀλλὰ τῆς Ἐπιστήμης! Καὶ ἂν ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀμύνη τὸ ῥόδον περιε-

βλήθῃ κάτωθεν τοῦ ἀνθοφόρου ὀφθαλμοῦ δι' ὀλίγων λεκτικῶν ἀκανθῶν, — ἀκανθῶν ὅμως ἀκινδύνων καὶ μικρῶν—εἶνε οὕτως ἄρδον τοῦ ῥόδου τὸ ἄρωμα, εἶνε οὕτω λαμπρόν τῶν πετάλων τὸ χρῶμα καὶ χάριεν τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὅλον εὐπάρυφον καὶ εὐπερίγραφον, ὥστε νομίζεις ὅτι τὰ ἀκανθίδια ταῦτα εἶνε ἀπολύτως ἀναγκαῖα, ὅτι συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ πείθῃσι πάντα ὅτι τὸ ὑψηλόν, τὸ θεσπέσιον τοῦτο ἄνθος ἀνεβλάστησεν ἐν τῇ γῆ! Τοιαῦτα ἀκανθαὶ δὲν ἐλαττοῦσιν, ἀεξάνουσιν, ἂν θέλετε, τὴν ἀξίαν τοῦ ῥόδου. Ἄν λέγωμεν ὀρθὰ ἢ μὴ, παρακαλοῦμεν ἦδη νὰ κρίνῃ αὐτὴ τῆς Ἐπιφυλλίδος ἢ συνειδήσις

Καὶ ὅμως τὴν τοιαύτην τοῦ ΠΡΟΜΗΘΕΩΣ ἀπάντησιν οὐ μόνον ἀνακριβῶς *ἐχαρακτήρισεν* ἢ Ἐπιφυλλίς, ἀλλὰ καὶ ἀνακριβῶς *δυστυχῶς διετύπωσε*. «Ἡ σύνταξις, λέγει, τοῦ Προμηθέως ἀντεπεξέρχεται δορυμνάτη κατὰ τοῦ κ. Ἰω. Σκαλτσούνῃ, — ὑβρίζουσα αὐτόν, *διότι τολμᾷ νὰ ἀντιμετώπισῃ τὸν πολὺν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἰένης.*» Τοιαῦτα παραπεμπόμενοι νὰ εὐρωμεν ἐν τῇ εἰς τὸν κ. Ἰ. Σκαλτσούνην Ἀπαντήσει τοῦ ΠΡΟΜΗΘΕΩΣ, ἀνευρίσκομεν ἀντ' αὐτῶν τὴν δῆλωσιν ὅτι «θεωρίαί—ἀνδρῶν», οἷος ὁ Haeckel, «ἐπιβάλλονται ὡς ἐπιτακτικαὶ ἀνάγκαι, *ἐφ' ὅσων δὲν ἀντιταχιοῦνται δι' ἄλλων θεωριῶν, κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπιστημονικὸν τρόπον ἐπιτερομένων*» καὶ κατωτέρω τὴν πρόκλησιν ἵνα «ἀναιρέσῃ ὁ κ. Σκαλτσούνης μίαν καὶ μόνην πρότασιν τοῦ μεγάλου φυσιοδίφου, οὗ τὰ μαθήματα δημοσιεύονται ἐν τῷ Προμηθεῖ» (βλ. ΠΡΟΜΗΘΕΑ σελ. 377). Ὑπάρχει τι κοινὸν τῆς Ἀπαντήσεως τοῦ ΠΡΟΜΗΘΕΩΣ πρὸς τὴν περὶ αὐτῆς παράστασιν τῆς Ἐπιφυλλίδος;

Τοιοῦτο τὸ ἱστορικὸν τῆς Ἐπιφυλλίδος μέρος, ἀνυπόστατον δυστυχῶς, ἀνακριβές ἀτυχῶς, ἄδικον βεβαίως καὶ παραχαρακτικὸν ἀναντιρρήτως. Μεταβαίνομεν ἦδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ δευτέρου μέρους αὐτῆς, τοῦ *ἑλεγκτικοῦ*, οὐχὶ καὶ αὐτοῦ εὐτυχεστέρου τοῦ πρώτου.

Β'. Ἐξέτασις τοῦ ἐλεγκτικοῦ μέρους.

Τὸ ἐλεγκτικὸν μέρος συνέχεται ἐν ἀρχῇ στενώτατα μετὰ τῆς τελευταίας παραστάσεως τοῦ ἱστορικοῦ, καθ' ἣν ἢ σύνταξις τοῦ ΠΡΟΜΗΘΕΩΣ ἀντεπεξῆλθε δορυμνάτη κατὰ τοῦ κ. Σκαλτσούνῃ, ὑβρίζουσα αὐτόν, διότι τολμᾷ ν' ἀντιμετώπισῃ τὸν πολὺν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἰένης. «Φρονῶ, λέγει ἢ Ἐπιφυλλίς, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν. Δὲν εἶναι ὀρθὸν ἐπιστημονικὸν περιοδικὸν νὰ ἀξιοῖ νὰ ἐπιβάλλῃ θεωρίας *μόνον διὰ τῆς αὐθεντίας τῶν ἐπιστημολόγων* αὐτὰς *προσώπων*. Οὐδεὶς ἀλάνθαστος.» Ἀλλ' ἄρα γε μόνον διὰ τῆς αὐθεντίας ἀξιοῖ τις νὰ ἐπιβάλλῃ ἰδέας καὶ θεωρίας, ὅταν, ὡς ὁ ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ, μεταφράζῃ ἀκριβῶς καὶ πιστῶς πάντα τὰ ἐπιχειρήματα τὰ ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν καὶ θεωριῶν τούτων καὶ πάντα τὰ ἐπιχειρήματα τὰ κατὰ τῶν ἀντιθέτων ἰδεῶν καὶ θεωριῶν; Ἀμφότερα ταῦτα δὲν ἐξετάζει ὁ Haeckel, καὶ μάλιστα ἀκριβέστατα καὶ σαφέστατα; Μόνον διὰ τῆς αὐθεντίας ἀξιοῖ τις νὰ ἐπιβάλλῃ ἰδέας καὶ θεωρίας, ὅταν λέγῃ, ὡς ὁ

ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ, ἑλευθέρως; : Ὑποστηρίζομεν καὶ ὑπερασπίζομεν τὰς ἰδέας καὶ θεωρίας ταύτας, διότι *κρείττονα ἐπιστημονικῶς* δὲν ἔχομεν, — διότι ἄρα εἴμεθα ὑπόχρεοι καὶ ἠναγκασμένοι νὰ ὑποστηρίζομεν καὶ ὑπερασπίζομεν αὐτάς. Ἐπινοήσατε ὑμεῖς κατ' ἐπιστημονικὸν τρόπον κρείττονας ἰδέας καὶ θεωρίας, ἢ ἀνατρέσατε μίαν καὶ μόνην πρότασιν τῶν ἡμετέρων ἰδεῶν καὶ θεωριῶν, καὶ κατ' ἀνάγκην ὑποκύπτομεν εἰς ὑμᾶς. Παρίσταται καὶ πάλιν ἀνάγκη νὰ ἐπικαλεσθῶμεν αὐτῆς τῆς Ἐπιφυλλίδος τὴν συνείδησιν.

Καὶ οὗτος μὲν εἶνε ὁ πρῶτος τοῦ ἐλεγκτικοῦ μέρους ἐλεγχος. Εἰς τοῦτον δ' ἀμέσως ἔπεται δεύτερος, εἰς ὃν ἐπικαλούμεθα μεγίστην τοῦ ἀναγνώστου τὴν προσοχὴν, διότι πρόκειται ν' ἀποκριθῶμεν εἰς μομφὴν οὕτω μιαν, οὕτως ἐντέχνως κίβδηλον—ἐπιτραπήτωσαν ἡμῖν αἱ τραχεῖαι αὐταὶ λέξεις—ὥστε δυνατόι τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ μεγάλη καὶ ἀπατῶσα δυνάτις αὐτῆς πρὸς μομφὴν γνησίαν εἶνε ἐπιβαρυντικὴ αἰτία τῆς κίβδηλείας αὐτῆς ὡς ἐπὶ τῶν κίβδηλων νομισμάτων (Π.Ν. 237). Ὁ δεύτερος οὗτος ἐλεγχος εἶνε μακρότερος, ὁ ἐξῆς: «Ἐπὶ τοῦ προκειμένου μάλιστα — ἐξακολουθεῖ κατὰ σειρὰν ἢ Ἐπιφυλλίς — δὲν εἶναι ὁ Σκαλτσούνης καὶ λοιποὶ ὁμόφρονες, οἵτινες ἀντεπεξέρχονται κατὰ τοῦ ἐν Ἰένῃ καθηγητοῦ καὶ τῶν ὁμοφρόνων, ἀλλ' αὐτοί, ὁ Χέκελ δηλονότι καὶ οἱ σὺν αὐτῷ *τολμῶσι νὰ ἀντεπεξέλθωσι καὶ ἀντιμετωπίωσι τὸν Χριστὸν καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ*, ἢν ἡ ἀνθρωπότης σύμπασα θαυμάζει. Ἐὰν δὲ οἱ *ἀντιχριστοὶ, οἱ ἀντίθετοὶ τοῦ Χριστοῦ, τολμῶσι νὰ ἀντιμετωπίωσι τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ*, δὲν ἔχουσι ἄρᾳ γε τὸ δικαίωμα *οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Χριστοῦ* νὰ ἐρωτήσωσι *τοὺς ὁπαδοὺς τῶν ἀντιχριστῶν*, διατί *ἀπορρίπτουσι τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ* καὶ ἀποδέχονται τὰς θεωρίας τῶν *ἀντιχριστῶν* ; »

Ὁ δεύτερος λοιπὸν ἐλεγχος εἶνε ὅτι εἴμεθα *ἀρεν λόγον ὁπαδοὶ τῶν ἀντιχριστῶν*, ὅτι *ἀπορρίπτομεν ἀρεν λόγον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ*, ἢν ἡ ἀνθρωπότης πᾶσα θαυμάζει! Ἀθροαί σκέψεις συνεπλήθον ἡμῖν ἐπὶ τῷ ἐλέγχῳ τούτῳ, καθ' οὗ κατεξανέστη ἡ καρδιά ἡμῶν. Ἐλέχθη περὶ τῆς ἐλευθερίας ὅτι πλεῖστα ἐπ' ὀνόματι αὐτῆς ἐγκλήματα διαπράττονται. Ἀναλόγως, ἐσκέφθημεν, δυνατόι τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἐπ' ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, ἐπ' ὀνόματι τῆς ἐνσεσαρκωμένης ἐκείνης συμπαθείας καὶ ἀγάπης, ἐπέπρωτο νὰπραχθῇ ἐν χρόνοις ἱστορικοῖς εἰς τὴν ἀνθρωπότητα κακόν,

Che nel pensier rinuova la paura!

Ἄλλὰ ταῦτα παρῆλθον ἤδη, εἶπομεν πάλιν καθ' ἡμᾶς αὐτούς. Ἀφῶμεν τὸ παρελθόν, καὶ ἐπισκοπήσωμεν τὸ παρόν. Σήμερον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ ἐλέγχεται ἡ ἐπιστήμη, ὡς ἐξηλέγχετο χθὲς ἡ οὐρανια θεὸς (κατὰ Schiller) ἐπ' ὀνόματι τῆς Πεντατεύχου τοῦ Μωϋσέως! Ἄλλὰ τί κοινὸν ἔχει ἄρᾳ γε ἡ ἐπιστήμη πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον, πρὸς τοῦ Χριστοῦ τὴν διδασκαλίαν; Ἐδίδαξεν ἄρᾳ γε ὁ Χριστὸς ἐπιστήμην, ὅστις οὐδὲ δόγμα θεοσκευτικὸν ἐθεμελίωσε, καὶ δὲν ἐθεμελίωσε, διότι ἦτο μεγάλη διάνοια, διότι διείδεν ὅτι τὸ δόγμα διαίρει, ὡς διεῖλε, τὴν ἀνθρωπότητα,

ἢν αὐτὸς ἤθελεν ἠδελωμένην καὶ ἐνιαίαν; Φεῦ, πόσον παρανοοῦσι, πόσον καταστρέφουσι τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ οἱ οὕτως εὐτελῶς, οὕτως ἀνυποστάτως ἐννοοῦντες καὶ διακηρύσσοντες αὐτό! Ὁ Χριστὸς οὔτε δόγμα ἐθεμελίωσε, οὔτε ἐπιστήμην ἐδίδαξεν, ἀλλ' ἐδίδαξε καὶ ἐθεμελίωσε τὴν ἠθικὴν, τὴν ἠθικὴν τὴν ὑπερτάτην, τὴν ἀγιωτάτην, τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ ἀγαθοῦ, — καὶ αὕτη εἶνε ἡ ἀφθιτος, ἡ αἰωνία δόξα τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ ταύτης τῆς θεμελιώσεως καὶ διδασκῆς ὁ Χριστὸς ἐγένετο ἡ κεφαλὴ πάντων ἡμῶν, ὁ *πραγματικὸς σωτὴρ τῆς ἀνθρωπότητος*. Πρὸ τῶν ἀγίων ἐκείνων λόγων: «ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς» (Ματθ. Ε', 44) ἐξέστη σύμπασα ἡ ἀκούσασα ἀνθρωπότης. Ἐγὼ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἠλευθέρωσεν αὐτήν. Ἡ ἀδελφοποίησις τῶν ἀνθρώπων, ἡ ἐλευθερία ἡ πολιτικὴ, ἡ κοινωνικὴ, ἡ οἰκογενειακὴ, ἡ ἀστική, ὁ πολιτισμὸς, ὁ ἀνθρωπισμὸς, ἅπας ὁ ἀνεκτίμητος ἠθικὸς τῆς ἀνθρωπότητος πλοῦτος ἀθρόος ἐξέρόδουσεν ὡς θαλαπυρὸν, ὡς ζεῖδωρον νᾶμα ἐκ τῶν λόγων ἐκείνων! Καὶ χάριν τούτου τοῦ πλοῦτου, ὅστις ἔμελλε καὶ μέλλει τοσοῦτο βραδέως νὰ πραγματοποιῆ, προσπλώθησαν αἱ πλουτοδότειραι χεῖρες εἰς τὸν σταυρόν, καὶ τὸ στόμα ἐκείνο τὸ ἐκφωνῆσαν ἐκείνους τοὺς λόγους ἐποτίσθη ὄξος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, εἶνα ἡ δριμύτης τοῦ ὄξους προσθήκη γίνηται τῆς ὀδύνης. κατ' Εὐθύμιον τὸν Ζιγαβνόν, — καὶ ὁ δοῦς τὴν εὐδαιμονίαν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα μόνον ἐν τῇ ἀγίᾳ ἑαυτοῦ καρδίᾳ εὐρεν, ἐφ' ὅσον ἔζη, τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ἀμοιβὴν ἑαυτοῦ! Τίς ἀνθρώπος, γνωρίσας τὸν Χριστόν, δὲν εἶνε χριστιανός; Τίς δὲν προσβλέπει εἰς τὸν Γολγοθᾶν ὡς εἰς τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ πολιτισμοῦ, ὡς εἰς τὸν προμαχῶνα τῆς Ἀρετῆς; Τίς δὲν διαβλέπει τὸ ἀχανὲς βάραθρον, ὅπερ διανοίγεται κάτωθεν καὶ μακρὰν τοῦ Γολγοθᾶ, καὶ τὸν ἀσφαλῆ, τὸν δροσόρρυτον καὶ τὸν εὐανθέστατον λευῶνα, τὸν ἀληθῆ Παράδεισον, ὅστις ἐξαπλοῦται ἀνωθεν καὶ περίξ καὶ πλησίον αὐτοῦ; Τίς Lamarck ἐν τέλει, τίς Darwin, τίς Haeckel δὲν ἐκαμψε, δὲν κάμπει κατανευγμένος τὸ γόνυ πρὸ τοῦ Ἐσταυρωμένου ὡς διδασκάλου τῆς ὑπερτάτης ἠθικῆς, ὡς αὐτόχρημα σωτήρος τῆς ἀνθρωπότητος; Πάντες οὗτοι δὲν εἶνε μόνον *ἐπιστήμορες*, εἶνε καὶ *ἄνθρωποι*. Ἐχουσι χρεῖαν ἐλευθερίας, ἔχουσι ἀνάγκην φωτὸς ἠθικοῦ καὶ ἀνθρωπισμοῦ. Ὁ πολικὸς ἀστὴρ τῆς ἐλευθερίας, ὁ ἥλιος τῆς ἀρετῆς εἶνε ὁ Χριστὸς. Δεδοξασμένον καὶ τετιμημένον εἶπῃ εἰς αἰῶνα αἰῶνων τὸ μέγα, τὸ θεσπέσιον αὐτοῦ ὄνομα! Ἄνεζῆσαμεν, ἀνεγεννήθημεν ἐν αὐτῷ! Ἐδῶκεν εἰς ἡμᾶς τοὺς μετ' αὐτὸν γεννηθέντας γαλήνην καὶ χαρὰν καὶ εὐδαιμονίαν, ἢν δὲν ἐγνώρισαν ἑκατομμύρια ἀδελφῶν, ἢν δὲν ἐμάντευσαν κύματα καὶ ὄκεανοὶ γενεῶν! Ἡ εὐδαιμονία αὕτη εἶνε ὁ χρυσοῦς, ὁ ἀδαμάντινος

τῆς ἠθικῆς περιόδου, ὃν περιέγραφεν εἰς τὴν *φυσικὴν* ἡμῶν ἐλευθερίαν ὁ Χριστός! Τότε πρῶτον ἐγενόμεθα *πραγματικῶς* ἐλεύθεροι, τότε πρῶτον ἀνεφάνημεν *ἄνθρωποι*! Ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς ἠθικῆς ἀναζητήσατε τὸν Χριστόν. Ἐκεῖ θὰ ἴδωτε αὐτὸν μονοκράτορα, ἥλιον αὐτὸν ἐν τῷ μέσῳ ὀλοκλήρου πλανητικοῦ συστήματος μαρτύρων τῆς ἠθικῆς, μαρτύρων τῆς ἀληθείας, προγενεστέρων καὶ μεταγενεστέρων αὐτοῦ! Πέραν τῶν ὁρίων τῆς ἠθικῆς, ἐπὶ τῆς περιφερείας τῆς ἀνθρωπότητας, ὁ Χριστός δὲν εὐρίσκεται, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ κέντρου αὐτῆς. Ἐκεῖ βασιλεύει καὶ ζῆ, καὶ θὰ ζῆ καὶ θὰ βασιλεύῃ αἰωνίως! Πάντα τὰ ἐπὶ τῆς περιφερείας τοῦ ἀνθρώπινου κύκλου ὑπάρχοντα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι αἱ διάφοροι καὶ ποικίλαι, εἶνε μόνον *αἰτιατὰ* καὶ ὡς τοιαῦτα εὐτελῆ καὶ μάταια, ἀπλὰ *ἐπιτελέχεια* ἀνεξαντλήτου *δυνάμεως*, ἀδιάλειπτοι ἀκτῖνες ἐκ τῆς αὐτῆς ἀστερείου ἐστίας ἐκπορευόμεναι. Τὸ αἶτιον, ἡ ἀνεξάντλητος δύναμις, ἡ ἀστείρευτος ἐστία εἶνε ἡ ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ὁ μόνος, ὁ ἀνεκτίμητος πραγματικὸς ἡμῶν θησαυρός. Ὁ Χριστός δὲν ἦτο *ἐπιστήμων* οὐδὲ *τεχνίτης* ἐν ταῖς εἰδικαῖς ἐννοίαις τῶν λέξεων τούτων, δὲν ἦτο Ἀριστοτέλης ἢ Φειδίας, δὲν ἦτο Hegel ἢ Shakspeare, οὐδὲ Newton ἢ Μιχαὴλ Ἄγγελος, —διότι, ἂν ἦτο τοιοῦτος, δὲν θὰ ἦτο Σωτὴρ! Τί εἶνε κατ' οὐσίαν οἱ σοφοί, οἱ τεχνῖται, οἱ καλλιτέχνηται τοῦ κόσμου τούτου πρὸ τοῦ σωτήρος αὐτοῦ; Γεννήματα τῶν ιδεῶν αὐτοῦ, τέκνα καὶ θρέμματα τοῦ πολιτισμοῦ, ὃν ἐκεῖνος εἰσήγαγε, νεοσσία περισυναγόμενα ὑπὸ πτέρυγας εὐρείας καὶ ζωγόνους! Ὅτι λοιπὸν εἰς τὸν Χριστόν ἀποδίδεται μὴ ἀναγόμενον εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἀλλ' εἰς τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην δὲν ἀνήκει εἰς τὸν Χριστόν, εἶνε μικρὸν πρὸς αὐτόν. Αὐτὸς ὁ Χριστός λέγει: «Μὴ νομίζετε, ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι» (Ματθ. Ε', 17). Οὐδὲν λοιπὸν ὁ Χριστός κατέλυσε, οὔτε νόμον οὔτε προφήτας, διότι ταῦτα ἦσαν πράγματα τῆς περιφερείας, διότι ταῦτα ἐμελλε νὰ καταλύσῃ ἀμέσως ὁ χρόνος καὶ τῆς προόδου ὁ νόμος(*)·

(*) Τὸ αὐτὸ ἐπραξε καὶ ὁ Σωκράτης. «Ὁ Σωκράτης ἐν μεταίχμιῳ δύο κόσμων εὐρισκόμενος οὐκ ἠδυνήθη ὄλως ἀποστῆναι τοῦ ἐξ οὐεξῆλθεν ὡς νεοτεριστῆς δέ, οὔτε ἐλευθερίαν ἔσχε πλήρη, οὔτε αὐτενέργειαν κἂν ὑποτεθῆ ὅτι ἠδύνατο ὄλως παριδεῖν τὰς δημῶδεις ἕξεις καὶ προλήψεις, ὧφειλε μᾶλλον ἢ ἦττον συναρμόζεσθαι πρὸς αὐτὰς καὶ ὅπως ἐφεκλύσῃ τὴν προσοχὴν εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ, ὧφειλε μεταχειρίζεσθαι τὴν γλῶσσαν καὶ τὰς ιδέας τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀκροατῶν» (βλ. Γουσταῖον Δ' Εἰρηθάλ Ὁ Σωκράτης καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς σελ. 7. τ. 7. Ἑλλην. μεταφρ.)

Καὶ κατωτέρω (σελ. 9):

«Εἶτε ἐκ προνοίας προφυλαττόμενος, εἶτε καθ' ἕξιν πράττων, ὁ Σωκράτης ἀπέφευγε τὸ διαρρηθῆναι προσβάλλειν τὰ ἔθιμα καὶ τὰς προλήψεις τῶν πολλῶν· ἴσως δὲ καὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καίτοι κατὰ βάλθος θρησκευτικῆ, διετήρει ἔτι ἀνυπέβλητον σέβας εἰς τὴν

ἐπλήρωσεν ὅμως ὁ Χριστός τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, ἐπλήρωσε τὴν περιφερείαν ὅλην, διότι ἔδωκε *κέντρον* εἰς αὐτήν, κέντρον, οὗ αἱ ἀκτῖνες ἐμελλον ἀείποτε καὶ ἐμμέσως νὰ καταλύωσι τὰ ἀείποτε ἀτελῆ τῆς περιφερείας αἰτιατὰ. Ἡ ἀνοχή, ἣν ἐπιδείκνυται ὁ Χριστός πρὸς τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, δὲν εἶνε μόνον σωφρονεστάτη πολιτικῆς σκοπιμότητος ἐμπνευσις, εἶνε καὶ βαθυτάτης φιλοσοφικῆς διαγνώσεως προῖον. Ἡ μὴ κατάλυσις τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν εἶνε ἡ πίστις τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν προόδον, εἶνε ἡ πεποιθήσις αὐτοῦ ὅτι *πάντα τὰ τῆς περιφερείας οἴκοθεν φεῖ*· τούναντίον δὲ ἡ πλήρωσις τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν εἶνε αὐτὴ ἡ τοῦ κέντρου στερέωσις, ἡ *δυνάμει* θεμελίωσις ὀλοκλήρου τῆς μελλούσης προόδου, ἡ καθίδρυσις καὶ καθιέρωσις ἀρχῶν καὶ ἀξιωμάτων—καὶ *αἰετώρ*, ὃν ἀπλῆ *ἐπιτελέχεια*, ἀπλοῦν *αἰτιατῶν* εἶνε πᾶσα γνῶσις τεχνικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ, πᾶς τοῦ νόμου τῆς προόδου σταθμός. Ἡ πλήρωσις τοῦ νόμου εἶνε ἡ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα, ἐν ἣ καὶ μόνη δύναται νὰ ζήσει καὶ νὰ καρποφορήσῃ πᾶν ἀνθρώπινον φυτόν. Τὸ φυτόν εἶνε πρόσκαιρον ἀλλ' ἡ ἀτμόσφαιρα αἰωνία! Τοῦτο δὲ τοσοῦτον εἶνε ἀληθές, ὥστε ἡ καταθλιπτικωτάτη, ἡ βδελυρωτάτη τῶν ἐπιγῆς ἀναφανείων τυραννίδων, ἡ Παπικὴ, μερινῶσα *pro domo sua*, ἀνεκέρυξέ ποτε τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς καὶ πράγματι ἦτο καὶ εἶνε, τὸν ἀσπονδότατον ἑαυτῆς ἐχθρόν, ἐπισήμως ἀπαγορεύσασα τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ!!! Τὴν ὥραν ἐκείνην συνεκρούσθησαν ἀναπεπταμένως ἦδη καὶ ἀναφανδὸν ὁ μέγιστος Σωτὴρ καὶ ὁ μέγιστος Ὀλετὴρ τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ζοφερωτάτη *ἐπιτελέχεια* καὶ ἡ *δύναμις* ἡ φαινοτάτη, τὸ εὐτελέστατον τῆς περιφερείας αἰτιατὸν καὶ τὸ τιμαλφέστατον τοῦ κέντρου αἰτίον. Καὶ ἐνίκησε κατὰ κράτος ὁ ἑσταυρωμένος Σωτὴρ! Μάρτυς ἀψευδέστατος τὸ *παρόν*. Δόξα εἰς τὸν μεγαλῶνυμον καὶ μεγαλοδύναμον νικητὴν! Συνετριβήσαν ὑπὸ τὴν σημείωσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιῦ Σταυροῦ πᾶσαι αἱ ἐναντία δυνάμεις!

Τοιοῦτος εἶνε ὁ Χριστός, ὃν ἐπικαλεῖται ἡ Ἐπιφυλλίς κατὰ τοῦ Haeckel, καὶ τοιοῦτοι εἶμεθα καὶ ἡμεῖς οἱ ἀποκαλούμενοι μετ' ἐκείνου ὑπ' ἐκείνης *ἀντιχριστοῦ*! Ἡ ἠθικὴ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλία οὐδὲν ἔχει πρὸς τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην κοινόν. Εἶνε ἀνωτέρα, εἶνε *μητὴρ* αὐτῶν. Ἡ Ἐπιφυλλίς, παραβάλλουσα «τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ» πρὸς «τὰς θεωρίας τῶν ἀντιχριστῶν» καὶ *ἐν τῇ παραβολῇ ταύτῃ* ἐκτιμῶσα καὶ τιμῶσα ἐκείνην, παρεννοεῖ, ταπεινοῖ καὶ ἐξευτελίζει λεληθότως τὸν Χριστόν, ὅσον ἴσως δὲν δύναται νὰ φαντασθῆ! Ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Χριστοῦ γεννᾶται πᾶσα *ἐπιστημονικὴ* θεωρία καὶ γνῶσις, δηλαδὴ πᾶσα *ἐλευθέρω* χρῆσις τῶν πνευματικῶν ἡμῶν δυνάμεων. Ἡ προόδος τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης, πλουτίζουσα ἐκάστοτε τὸ πνευματικὸν κεφάλαιον τῆς ἀνθρωπότητος, κα-

ἐκφρασιν τῆς εὐσεβείας τοῦ λαοῦ, ὅσῳ ἂν ὑποτεθῆ αὕτη ἑλλιπὴς καὶ ἀτελής.»

θίστησιν αὐτὸν μείζονι ἐκάστοτε συμφωνίᾳ, προσεγγίζει αὐτὸ ἐκάστοτε πλεῖστον πρὸς τὴν ἀπειρον δύναμιν, ἣν εἰσήγαγεν ὁ Χριστός. Ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης εἶνε σκοπὸς καὶ πόθος τοῦ Χριστοῦ, εἶνε μέσον ἐπιτεύξεως τῆς βασιλείας αὐτοῦ, *πρόοδος* τῆς περιφερείας, ἵνα ἐξισωθῆ πρὸς τοῦ κέντρου τὴν *τελειότητα*. Ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης, ἡ δὲ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, εἶνε τὸ δίτροχον ἄρμα, ἐφ' οὗ ἔβη, ἐφ' οὗ βαίνει καὶ ἐφ' οὗ πάντοτε θὰ βαίῃ ὁ μέγας τῆς ἀνθρωπότητος Τριπτόλεμος, ὁ Χριστός, σπεύρων τὸν σπόρον τῆς ἀδελφότητος, τῆς γαλήνης, τῆς χαρᾶς, τῆς εὐδαιμονίας, καὶ συγκομίζων τὴν ἀνεκφραστον ἀγάπην καὶ τὴν μέχρι λατρείας εὐγνωμοσύνην πάσης ἀνεξαιρέτως τῆς πολυπαθοῦς ἀνθρωπότητος! Δόξα εἰς τὴν Ἑλλάδα, προσκύνσεις καὶ λατρεία εἰς τὸν ὑπερένδοξον Χριστόν!

Ὅθεν ἄς παύσωσι πλέον, ἄς σιγήσωσι τοῦ λοιποῦ αἱ δυνάμεναι νὰ παρεξηγηθῶσιν ἐπικλήσεις τοῦ Σωτήρος ἡμῶν κατὰ τῆς ἐπιστήμης. Αὐτὸς ἔσωσεν ἡμᾶς ὡς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς κακοδαιμονίας, ἀπελύτρωσεν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς δουλείας, ἀλλ' οὐδέποτε οὔτε θέλει οὔτε δύναται συμφῶνός πρὸς τὴν ἰδίαν φύσιν νὰ σώσῃ ἡμᾶς ὡς *ἀμαθεῖς* καὶ *ἀνεπιστήμονας*, πολεμῶν τὴν μάθησιν καὶ τὴν ἐπιστήμην. Ὁ Haeckel ἐργάζεται ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ καὶ εἶνε ὁπαδὸς αὐτοῦ κατ' οὐσίαν πλεῖστον ἦοι θέλοντες νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὸ γράμμα καὶ τὸ κέλυσος τοῦ δόγματος, ὅπερ δὲν ἐθεμελίωσεν ὁ Χριστός, κατὰ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ πυρῆνος αὐτοῦ, κατὰ τῆς ἀληθοῦς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας. «Τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ» εἶπεν ὁ μέγας ἐκεῖνος Παῦλος (πρὸς Κορινθ. Β', γ, β).

Καὶ ἡμεῖς ἄρα δὲν εἴμεθα ὁπαδοὶ τῶν *ἀτιχρίστων* ἀλλὰ θιασῶται τῶν γνησιωτάτων Χριστιανῶν, τῶν καθαρωτάτων σηματοφόρων τῆς θεοσεσίας, τῆς ἀχράντου τοῦ Χριστοῦ σημαίας. Εἰς Χριστὸν βαπτισθέντες, Χριστὸν ἐνεδυσάμεθα, καὶ τὸ βαρύτιμον τοῦτο ἔνδυμα, τὴν ἀκτινοδόλον ταύτην πνευματικὴν χλαμύδα, φέρομεν ὑπερηφάνως, ἐνθουσιωδῶς, ἑλληνοπρεπῶς καθαρὰν καὶ ἀσπιλον ἐν τῇ καρδίᾳ, ἐν τῇ ἐθνικότητι, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ! Τὸ ἔνδυμα τοῦτο, συσσωματωθὲν μεθ' ἡμῶν, περιβαλὼν τὸν μυελὸν τῶν ὀστέων ἡμῶν, δὲν δύναται ν' ἀποσπασθῆ ἐξ ἡμῶν ἢ συναποσπῶν καὶ τὰς σάρκας τὰς ἡμετέρας, ὡς ὁ χιτὼν τῆς Ἀπιανεΐρας!... Εἴμεθα Χριστιανοί, διότι δὲν *δυνάμεθα* νὰ μὴ εἴμεθα τοιοῦτοι, διότι εἴμεθα *Ἑλληνας*!

Ἄν προέκειτο νὰ πολιτογραφηθῆ ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰδικῇ τινι πόλει, ὡς ἐπολιτογραφηθῆ ἐν ὀλοκλήρῳ τῇ ἀνθρωπότητι, οὔτε Ἱερουσαλὴμ, οὔτε Ῥώμην, οὔτε Βυζάντιον οὔτε ἄλλην οὐδεμίαν πόλιν ἠδύνατο ν' ἀξιοθῆ τῆς ὑπερτάτης ταύτης τιμῆς ἢ τὸ εὐγενὲς τοῦτο ἄστυ, ἐν ᾧ κατοικοῦμεν, τὸ πρυτανεῖον τῆς σοφίας, αἱ λιπαραὶ καὶ αἰοίδιμοι, τὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ Εὐρώπης ἔρεισμα, αἱ κλειναὶ Ἀθῆναι, τὸ δαιμόνιον πτολίεθρον!

Ἐνταῦθα, ἐν τῷ πραγματικῷ τούτῳ Ὀλύμπῳ τῆς γῆς, φιλόσοφοι καὶ σοφισταί, ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι, τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ *ἀληθοῦς* καὶ τοῦ *καλοῦ*, ἠθέλον εἶρον τὸ στεφάνωμα ἐαυτῶν, τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ *ἀγαθοῦ*, τὸν Χριστόν!

Οὔτοι εἶνε οἱ δύο ἔλεγχοι τοῦ ἐλεγκτικοῦ τῆς Ἐπιφυλλίδος μέρους, ἡ δὲ ἀδελφότης αὐτοῦ, καὶ ὅτι προὔτιμήσαμεν τὸν καθηγητὴν τῆς Ἰέννης τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Χριστοῦ. Κατὰ πόσον οἱ ἔλεγχοι οὗτοι ἔχουσιν ἴχνος ἢ σκιὰν ὑποστάσεως, κατὰ πόσον ὡς πρὸς ἡμᾶς δικαιολογούνται, παρεστήσαμεν προηγουμένως τῷ ἀναγνώστῃ διὰ μακρῶν. Παραλείποντες δὲ νὰ καταδείξωμεν κατὰ πόσον ἀρμοδιώτερον καὶ δικαιοτέρον ἠδύνατο αἱ εἰρημέται μομφαὶ ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν Ἐπιφυλλίδα, μεταβαίνομεν ἡδὴ, ἵνα μὴ ὁ λόγος ἄκρως μικυνθῆ, εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ τρίτου καὶ τελευταίου τῆς Ἐπιφυλλίδος μέρους, τοῦ μέρους αὐτῆς τοῦ *διδασκικοῦ*, ἀδελφοῦ γνησιωτάτου δυστυχῶς τῶν δύο ἄλλων μερῶν. (Ἐπεταὶ συνέχεια.)

ΕΓΚΕΝΤΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΩΝ

(Συνέχεια· 18ε φύλλον 47)

Ἐκλογή καὶ προπροαρκεὺ τῶν κέντρων.

Τὸ κέντρον (τὸ κεντράδι) πρέπει νὰ εἶνε κλάδος κυρίως μονοετής, εὐρωστος, μετρίου πάχους, ἔχων τὸν φλοιὸν ἀβλαβῆ, τοὺς ὀφθαλμοὺς πλησίον ἀλλήλων καὶ ζωηρούς, τὴν δὲ σύστασιν ἐντελῶς ξυλωδῆ. Πρέπει προσέτι νὰ προέρχεται ἐκ κλήματος γνωστῆς παραγωγικότητος κατὰ ποσὸν καὶ ποιόν, διότι ἐκ τῆς καταγωγῆς τοῦ κέντρου ἐξαρτᾶται κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ εὐδοκίμησις τῆς ἀμπέλου. Ὁ κλάδος οὗτος ἀποσπᾶται τοῦ μητρικοῦ φυτοῦ συνήθως διαρκούντος τοῦ χειμῶνος καὶ θάπτεται μέχρι τῆς ὥρας τοῦ ἐμβολιασμοῦ μετὰ πολλῶν ἄλλων ἀποτελούντων δεμάτια ὑπὸ ἀμμῶδες χῶμα ἐντὸς λάκκου ἐσκαμμένου εἰς μέρος ξηρὸν καὶ σκιερὸν. Εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν καλὸν εἶνε ὁ ἀνώτερος ὀφθαλμὸς τῶν κλάδων αὐτῶν νὰ μὴ σκεπάζεται ὑπὸ τοῦ χῶματος, ἀλλ' ὑπὸ ἐλαφροῦ μόνον στρώματος ἀχύρου. Ἐντὸς ταιούτου λάκκου καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διατηροῦνται ὑπὸ τὸ χῶμα διαρκούντος τοῦ χειμῶνος καὶ οἱ κλάδοι, οἱ ὅποιοι πρόκειται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς τροφοὶ κατὰ τὴν προσεχῆ ἄνοιξιν μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι οὗτοι τοποθετοῦνται μετὰ τὴν κορυφὴν πρὸς τὰ κάτω.

Ἐποχὴ τοῦ ἐγκεντρισμοῦ τῆς ἀμπέλου.

Ὁ ἐγκεντρισμὸς τῆς ἀμπέλου γίνεται κυρίως τὴν ἄνοιξιν, ὅταν οἱ ὀφθαλμοὶ ἀρχοῦνται ἐξογκούμενοι (νὰ φουσκῶνουν) ἤτοι κατὰ τὸ τέλος Μαρτίου ἢ τὸν Ἀπρίλιον εἰς γαίης θερμᾶς καὶ ὅταν ἡ βλάστησις εἶνε